فصلنامه حسابداری مالی/سال سیزدهم/ شماره ۵۰/تابستان ۱۴۰۰/صفحات ۱۹۰- ۱۶۵

بررسی تأثیر دارایی‌های با کیفیت پایین و بالا بر سودآوری بانک‌ها (مطالعه تجربی از بانک‌های ایران)

داود غلامی سیاه بومی *
ناصر ایزدی نیا **
روزیتا موید فر ***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۳

چکیده

بخش عمده‌ای از تأمین مالی شرکت‌ها و افراد حقیقی توسط بانک‌ها صورت می‌پذیرد. بانک‌های کشور نقش انکارناپذیری در بهبود اقتصاد و معیشت مردم بازی می‌کنند. این در حالی است که به‌زعم اکثر اقتصاددان‌ها و کارشناسان صنعت بانکی، افزایش معوقات بانکی به عنوان یک دارایی با کیفیت پایین، تأثیر منفی بر عملکرد و سودآوری بانک‌ها دارد. در همین راستا، در این مقاله به بررسی تأثیر طبقات چهارگانه مطالبات بانکی تحت عنوان طبقه جاری به عنوان دارایی باکیفیت بالا، طبقات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمدها و هزینه‌های بانک و اجزای آن‌ها پرداخته می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی بانک‌های شبکه بانکی کشور و نمونه به دست آمده متشکل از ۲۱ بانک است. دوره پژوهش سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ بوده و آزمون فرضیه‌ها با استفاده از مدل رگرسیون چند متغیره انجام شده است. نتایج پژوهش بخشی از ادبیات نظری موجود و نظر کارشناسان را تأیید می‌کند؛ به این ترتیب که تأثیرگذاری مثبت طبقه جاری بر درآمد کل و طبقه مشکوک‌الوصول بر هزینه کل تأیید می‌شود، لیکن دارایی‌های با کیفیت پایین، تأثیر خلاف انتظار، بر سودآوری و اجزای آن دارند.

واژه‌های کلیدی: وام‌های غیر جاری، درآمد مشاع، تسهیلات، هزینه کل، صنعت بانکداری.

* دانشجوی دکتری،گروه حسابداری، دانشکده علوم اداری واقتصادی،دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
Email: davoodgholami11@pds.ui.ac.ir
** دانشیار،گروه حسابداری، دانشکده علوم اداری واقتصادی،دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).
Email: n.izadinia@ase.ui.ac.ir
*** استادیار،گروه اقتصاد، ، دانشکده علوم اداری واقتصادی ،دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
Email: r.moayedfar@ase.ui.ac.ir

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۱- مقدمه

بانک‌ها در سطح یک کشور، منطقه و یا در سطح جامعه جهانی می‌توانند بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار باشند. عملکرد مثبت و منفی نظام بانکی یک کشور می‌تواند بر میزان و کیفیت کسب و کار در سطح خرد و کلان تأثیر داشته باشد. این اثرگذاری بر اقتصاد می‌تواند نرخ‌های بیکاری، تورم، رشد اقتصادی، تولید ناخالص ملی و سایر معیارهای مطلوبیت و رفاه در جامعه را تحت تأثیر خود قرار دهد. اگرچه عملکرد بانک نیز می‌تواند متأثر از همین عوامل کلان باشد. دستیابی به رشدهای اقتصادی بالا بدون وجود تأمین مالی مناسب داخلی و یا خارجی میسر نیست. در کشورهایی که اقتصادشان بانک محور است، رشد اقتصادی تا حد بسیار زیادی وابسته به وام‌های بانکی است. (رودری، همایونی‌فر و سلیمی‌فر، ۱۳۹۹) و به عقیده صاحب‌نظران در کشور ما نظام تأمین مالی، بانک محور است. شاهد این مطلب بندهای ۹ و ۱۹ سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی است که در آن به نظام مالی کشور اشاره شده و مورد خطاب آن نظام بانکی کشور است (سیف و ابراهیمی،۱۳۹۴). در سال‌های اخیر، صنعت بانکداری دستخوش تحولات شدیدی شده است. به همین دلیل بانک‌ها تلاش می‌کنند تا به منظور ماندن در عرصه رقابت، از نظر هزینه و سودآوری کاراتر عمل کنند. دستیابی به سود مناسب نه تنها مستلزم این است که خدمات بانکی با حداقل هزینه، تولید و ارائه شود؛ بلکه به بیشینه‌سازی درآمدها نیز نیازمند است. در مواقعی بانک‌هایی که ناکاراتر بوده و هزینه بیشتری تحمل می‌کنند، در مقایسه با بانک‌های که کارایی هزینه دارند، سود بیشتری کسب می‌کنند؛ بنابراین محاسبه کارایی هزینه نیز منبع مهم اطلاعات برای مدیریت بانک است. از این رو بانک برای دستیابی به سود بیشتر و عملکرد بهتر به بررسی هر دو حوزه هزینه و سودآوری نیاز دارد (رستمی، آذر و دهقان‌نیری،۱۳۹۸). مدل کسب درآمد بانک اعطای تسهیلات است. تکمیل چرخه فرآیند کسب سود بازپرداخت تسهیلات اعطایی است. تسهیلات پرداختی برای بانک حکم حساب‌های دریافتنی برای سایر شرکت‌ها را دارد. به تسهیلات اعطایی بانک‌ها مطالبات بانکی گفته می‌شود. مطالباتی که از سررسید بازپرداخت آن‌ها بیش از دو ماه گذشته باشد، مطالبات معوق و یا معوقات بانکی گفته می‌شود. عدم بازپرداخت تسهیلات و یا تأخیر در بازپرداخت، می‌تواند به‌صورت چشم‌گیری فعالیت و سودآوری بانک‌ها را دستخوش تغییر کند. اعتقاد عمده پژوهش‌گران بر این است که حجم مطالبات معوق تأثیر منفی بر درآمد سرانه بانک‌ها دارد (موسوی،۱۳۹۴). افزایش سطح مطالبات بانکی در بسیاری از کشورهای جنوب آسیا بار مالی زیادی برای بانک‌ها در اجرای مأموریت آن‌ها مانند اعطای تسهیلات ایجاد کرده است (رودری و همکاران، ۱۳۹۹). مطالبات معوق سبب بلوکه شدن منابع محدود بانکی شده و

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

سودآوری آتی آن‌ها را با مشکل روبرو می‌سازد (بیگ‌زاده، آقازاده و آقازاده،۱۳۹۳). اگر بانک‌ها نتوانند اقساط تسهیلات پرداختی خود را دریافت کنند، باید برای برقراری تعادل بین منابع و مصارف خود، به اجبار از بانک مرکزی اضافه برداشت داشته باشند (شاهچرا و طاهری،۱۳۹۵). این اضافه برداشت از یک سو باعث افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی شده و به بی‌ثباتی بانک‌ها منجر می‌شود و از سوی دیگر هزینه‌ها و جریمه‌های بالایی به بانک‌ها از سوی بانک مرکزی تحمیل می‌کند. به همین دلیل وصول مطالبات در بهبود عملکرد مدیریت بانکی، درجه‌بندی شعب بانک، جایگاه بانک در جامعه و شبکه بانکی تأثیر دارد و یکی از پیامدهای مهم این مقوله افزایش سودآوری بانک است (قهرمان‌زاده، فردوسی، پیش‌بها و راحلی،۱۳۹۲). عدد مربوط به سود به عنوان شاخص عملکردی همیشه مدنظر سرمایه‌گذاران و مدیران است. در واقع اندازه‌گیری جریان‌های نقدی و توانایی شرکت‌ها در ایجاد جریان‌های نقدی آتی باعث شده شرکت‌ها بیش از هر چیز بر سود حسابداری تمرکز کنند (هاشمی و باقری خولنجانی،۱۳۹۰). در کل هدف اصلی مدیران یک واحد انتفاعی مانند بانک سودآوری و افزایش ثروت سهامداران است و سودآوری یا با افزایش درآمد و یا کاهش هزینه ایجاد خواهد شد.

با توجه به آنچه که در بالا به آن اشاره شد، مهم‌ترین منبع درآمد و رخداد هزینه بانک‌ها، به عنوان تأثیرگذارترین نهاد مالی بر اقتصاد کشور، پرداخت تسهیلات بانکی و یا همان مطالبات بانکی است. به عبارتی تا بانک‌ها اقدام به وام‌دهی نداشته باشند؛ درآمدی کسب نخواهند کرد و یا اینکه مهم‌ترین بخش درآمدی خود را از دست خواهند داد. از سوی دیگر وصول حساب‌های دریافتنی (مطالبات) چه در سررسیدهای مقرر و یا بعد از آن و یا عدم وصول مطالبات برای بانک هزینه‌زا خواهد بود. مطالبات یا حساب‌های دریافتنی بر اساس زمان سپری شده از سررسید آن‌ها کیفیت خود را از دست می‌دهند. یک دارایی بی‌کیفیت و یا با کیفیت پایین بر روی سودآوری شرکت تأثیر خواهد داشت. بر همین اساس با در نظر گرفتن نقش مهم بانک‌ها در جوامع و تأثیر با اهمیت مطالبات بانکی[1] مشتمل بر دارایی‌های با کیفیت بالا و پایین، بر عملکرد و سودآوری بانک‌ها؛ هدف این مقاله بررسی تأثیر دارایی‌های با کیفیت بالا و پایین بر اجزای سود حسابداری بانک‌های کشور است. مطالعه‌ی تأثیر دارایی‌های با کیفیت پایین بر اجزای مختلف سود از جنبه‌های نوآورانه این پژوهش بوده و بررسی جداگانه تأثیر هر طبقه از مطالبات نیز مبحث جدیدی است که در دیگر پژوهش‌های داخلی به آن توجه نشده است. به

۱ بر اساس آمارهای منتشره توسط نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی سهم مطالبات غیر جاری از کل تسهیلات اعطایی از ۱۰ درصد سال ۱۳۹۵ به ۱۰.۳ درصد در سال ۱۳۹۶ و ۱۱.۴ درصد در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ رسیده است (رودری و همکاران، ۱۳۹۹).

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

بدین منظور ابتدا به ارائه مبانی نظری در رابطه با مطالبات، درآمدها و هزینه‌های بانکی، چگونگی تأثیرگذاری مطالبات و طبقات چهارگانه آن بر درآمدها و هزینه‌های بانک و پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه پرداخته می‌شود. سپس مدل‌های پژوهش، تأیید و یا رد فرضیه‌ها از طریق مدل‌ها و نتایج آماری ارائه می‌شود. در پایان نیز نتیجه‌گیری و پیشنهادها ارائه می‌گردد.

۲- مبانی نظری

در این بخش ابتدا به تعریف مطالبات بانکی، ساختار و ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن پرداخته می‌شود. ساختار مطالبات بانکی به گونه‌ای است که هر طبقه از آن در حالت‌های گوناگون تأثیر متفاوتی بر درآمد و هزینه بانک می‌گذارند. در سوی دیگر اجزای درآمدها و هزینه‌های بانک نیز تأثیرپذیری‌های متفاوتی از یک طبقه مطالبات خواهند داشت. با ارائه تعاریف و ویژگی‌ها و رابطه بین طبقات چهارگانه مطالبات با اجزای سود حسابداری مشخص می‌شود که برخلاف انتظار همه‌ی دارایی‌های بی‌کیفیت تنها هزینه‌زا نبوده، بلکه بر درآمد نیز تأثیر به سزایی دارند.

۲-۱- مطالبات بانکی[1]

در صنعت بانکداری به تسهیلات پرداختی بانک‌ها به مشتریان حقیقی و حقوقی، مطالبات بانکی گفته می‌شود[2].

طبقه جاری: تسهیلاتی که هنوز موعد پرداخت آن فرا نرسیده و یا کمتر از ۶۰ روز از سررسید بازپرداخت آن گذشته باشد.

طبقه سررسید گذشته: تسهیلاتی که از سررسید بازپرداخت آن بیش از دو ماه گذشته اما از شش ماه بیشتر نشده است و پرداخت قسطی صورت نگرفته است.

طبقه معوق: تسهیلاتی که از سررسید بازپرداخت آن بیش از شش ماه گذشته اما از هیجده ماه بیشتر نشده است و پرداخت قسطی صورت نگرفته است.

طبقه مشکوک‌الوصول: تسهیلاتی که از سررسید بازپرداخت آن بیش از هیجده ماه گذشته است و پرداخت قسطی صورت نگرفته است (بخشنامه شماره ۲۸۲۳ مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۵ بانک مرکزی ج.ا.ا).

1 Bank Claims

۲ آیین نامه وصول مطالبات سررسید گذشته معوق و مشکوک‌الوصول موسسات اعتباری ارزی و ریالی مصوبه ۱۳۸۶/۱۰/۳۰ هیئت وزیران

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

تسهیلات اعطایی همانند حساب‌های دریافتنی دارای جدول سنی است که مدیریت این نوع دارایی بر میزان درآمدها و هزینه‌ها و در کل سودآوری تأثیرگذار خواهد بود. پژوهش‌گران فراوانی به بررسی رابطه بین مدیریت حساب‌های دریافتنی و سودآوری پرداخته‌اند. از جمله می‌توان به راماچاندران و جاناکی رامان[1] (۲۰۰۹)، دلوف[2] (۲۰۰۳)، پاداچی[3] (۲۰۰۶)، کیم و ساک[4] (۱۹۹۲) سینها و سینها[5] (۱۹۸۸) و خان دلوال[6] (۱۹۸۵) اشاره کرد؛ که در همه‌ی این پژوهش‌ها مدیریت حساب‌های دریافتنی بر روی سودآوری و سرمایه در گردش مؤثر بوده است. به عنوان مثال راماچاندان (۲۰۰۹)، ساک و کیم (۱۹۹۲) و خان دلوال (۱۹۸۵) نشان می‌دهند که اگر چه با افزایش فروش نسبت حساب‌های دریافتنی نیز افزایش می‌یابد، به دنبال آن سودآوری در کوتاه‌مدت و بلندمدت افزایش چشم‌گیری خواهد داشت. البته دلوف (۲۰۰۳)، پاداچی (۲۰۰۶) و سینها و سینها (۱۹۸۸) نیز رابطه معکوس بین حساب‌های دریافتنی و سود شرکت را مستند می‌کنند. هم‌چنین در پژوهش‌های داخلی بنی‌مهد و الهیاری (۱۳۹۲) رابطه منفی بین اقلام غیرعادی حساب‌های دریافتنی و کیفیت سود را مستند می‌کنند. رحمانی و طه‌زاده (۱۳۹۲) نیز نشان می‌دهند که بین تغییر در نسبت حساب‌های دریافتنی و سود سال جاری رابطه معناداری وجود ندارد. مطمئناً تأخیر در وصول حساب‌های دریافتنی برای شرکت‌ها هزینه‌زا خواهد بود. این هزینه می‌تواند برای بانک نیز اتفاق بیفتد؛ اما بانک در صورت عدم بازپرداخت تسهیلات توسط مشتری در سررسید مقرر، مطابق قانون متناسب با مبلغ و تعداد روز تأخیر، از مشتری جریمه دیرکرد دریافت می‌کند. جریمه تأخیر شامل نرخ سود قرارداد تسهیلات به‌علاوه ۶ درصد دیرکرد است. وجود این قانون و مقررات و دریافت این مبلغ از مشتری باعث می‌شود که عمده هزینه عدم بازپرداخت در سررسید توسط مشتری تأمین شود. پس اگر مشتری نتواند به تعهدات خود عمل کند به دلیل شرایط اقتصادی بانک با احیاء، تقسیط و امهال به مشتری فرصت داده تا با تغییر شرایط اقتصادی بتواند تسهیلات خود را بازپرداخت کند. در این حالت نه تنها ضرری متوجه بانک نمی‌شود بلکه بانک یک مشتری خود را حفظ کرده است (شاهچرا و طاهری،۱۳۹۵). امکان اخذ جریمه تأخیر و یا همان وجه التزام از تسهیلات غیر جاری باعث شده است تسهیلات غیر جاری برای برخی بانک‌ها جذاب‌تر از

1 Ramachandran & Janakiraman
2 Deloof
3 Padachi
4 Kim & Suk
5 Sinha & Sinha
6 Khandelwal

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

تسهیلات جاری باشد؛ زیرا به این وسیله علاوه بر سود موهومی، جریمه تأخیر را نیز بر تسهیلات سوخت شده محاسبه کرده و سود مضاعف شناسایی می‌کنند (شکری، ابریشمی و مهرآرا، ۱۳۹۸). تأیید شده که حساب‌های دریافتنی با سود سال‌های آتی شرکت رابطه معکوس دارند (ایمانی و حیدرنیا،۱۳۹۰). البته اگر نسبت تغییرات مثبت در فروش نقدی و نسیه بیش از تغییرات حساب‌های دریافتنی باشد؛ می‌توان انتظار داشت با افزایش نسبت حساب‌های دریافتنی سودآوری نیز افزایش یابد. از آنجایی که مطالبات بانکی در هر طبقه‌ای که قرار گیرند به عنوان یک حساب دریافتنی با سررسید مشخص برای بانک محسوب می‌شوند، می‌توان انتظار داشت که مطالبات بانکی نیز با سود سال‌های آتی رابطه معکوس داشته باشند. البته باید به این ویژگی مطالبات بانکی توجه داشت که طبقات چهارگانه مطالبات بانکی ویژگی‌های متفاوت نسبت به هم و هم‌چنین نسبت به حساب‌های دریافتنی شرکت‌ها دارند. لذا احتمال تأثیرگذاری متفاوت طبقات چهارگانه مطالبات بانکی مشتمل بر دارایی‌های باکیفیت و بی‌کیفیت بر سودآوری شرکت وجود دارد. ویژگی‌های مطالبات بانکی و وجوه تمایز آن‌ها از حساب‌های دریافتنی شرکت‌ها باعث می‌شود که به تأخیر افتادن وصول آن‌ها تأثیرهای متفاوتی بر درآمد و هزینه مقطعی و نهایی بانک‌ها داشته باشد. درحالی‌که تأخیر در وصول حساب‌های دریافتنی شرکت‌ها به جزء هزینه و در پی آن زیان، ارمغانی برای شرکت نخواهد داشت.

سه ویژگی مطالبات بانکی: ویژگی نخست: وجود اهرم‌های نظارتی و قانونی لازم‌الاجرا منجر به محاسبه هزینه مشکوک‌الوصول و ذخیره‌گیری[1] برای مطالبات بانکی می‌شود. ویژگی دوم: اهرم‌های وصول مطالباتی که بانک‌ها دریافت می‌کنند؛ همچون سفته، ضامن، گواهی کسر از

۱ هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول هزینه‌ای است که مستقیماً مربوط به مطالبات بانکی است. بر اساس استانداردهای موجود، زمانی که یک دارایی بانک در طبقه غیر جاری قرار گرفت، بانک ملزم خواهد بود بخشی از درآمد جاری خود را، برای پوشش زیان ناشی از وصول نشدن کامل مطالبات خود، با عنوان ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول کنار بگذارد. ذخیره اخذ شده می‌تواند عمومی باشد (۱.۵ درصد کل مطالبات منهای قسمتی که ذخیره خاص برای آن منظور شده‌است) و یا ذخیره متناسب با هر طبقه خاص باشد. میزان محاسبه ذخیره باید به گونه‌ای باشد که کلیه زیان‌های ممکن را پوشش داده تا بانک درآینده با مشکل روبرو نشود (شوال‌پور،۱۳۹۲). نحوه محاسبه ذخیره خاص برای طبقه‌های سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول به ترتیب ۱۰، ۲۰ و ۵۰ درصد است (بخشنامه شماره ۲۸۲۳ مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۵ بانک مرکزی ج.ا.ا). معمولاً برای مطالبات مشکوک‌الوصول بالای ۵ سال ۱۰۰ درصد ذخیره محاسبه می‌شود. اگرچه برای هر طبقه به صورت جداگانه ذخیره در نظرگرفته می‌شود لیکن در ادبیات بانکی و در صورت‌های مالی مربوط، بابت ذخیره مطالبات کل و ذخیره مطالبات طبقه‌های سررسیدگذشته، معوق و مشکوک‌الوصول، از اصطلاح ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول و هزینه مشکوک‌الوصول استفاده می‌شود.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

حقوق، وثایق ملکی و رهنی منقول و غیرمنقول، می‌تواند درجه ایمن بالای برای وصول مطالبات را در پی داشته باشد که در مقایسه با بسیاری از حساب‌های دریافتنی و دریافتی و مطالبات شرکت‌ها، این یک مزیت برای دارایی‌های بانک به حساب می‌آید (طوبایی،۱۳۹۸). ویژگی سوم: دریافت وجه التزام (جریمه تأخیر) و یا همان دیرکرد، به‌صورت روز شمار، متناسب با مبلغ، بابت مطالباتی که بازپرداخت آن‌ها در سررسید صورت نمی‌گیرد (موسوی،۱۳۹۴). این ویژگی این اجازه را می‌دهد که حداقل در مورد سودآور بودن دارایی‌های بی‌کیفیت فرضیه‌سازی صورت گیرد.

۲-۲ - درآمدهای بانک، تأثیرپذیری متفاوت از دارایی‌ها بی‌کیفیت و باکیفیت

درآمد کل بانک در دو بخش مشاع و غیر مشاع طبقه‌بندی می‌شود. درآمد مشاع که بخش عمده درآمد بانک را به خود اختصاص می‌دهد؛ درآمدی است که بین بانک و سرمایه‌گذار یا همان سپرده‌گذار تقسیم می‌شود. درآمد غیر مشاع نیز بخشی از درآمد بانک را به خود اختصاص می‌دهد که سپرده‌گذاران در آن سهمی ندارند و البته معمولاً نسبت به درآمد مشاع، مبلغ کمتری است[۱]. درآمد مشاع شامل سود و وجه التزام دریافتی از محل تسهیلات پرداختی و سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌ها و مشارکت‌ها است. درآمد غیر مشاع، شامل کارمزد خدمات، سود و وجه التزام تسهیلات و سایر درآمدهای متفرقه می‌شود که سپرده‌گذار در تقسیم آن شریک نیست. کارمزد وام‌های پرداختی تحت عنوان قرض‌الحسنه نیز جزء درآمدهای غیر مشاع به حساب می‌آید (طوبایی، ۱۳۹۸).

درآمد مربوط: بخشی از درآمد بانک قابل‌ردیابی به تسهیلات پرداختی است. به این معنا که برای هر فقره وام به‌طور مشخص می‌توان سود تسهیلات را مشخص کرد. به همین ترتیب سود و وجه التزام مربوط به هر طبقه از وام‌ها و کل وام‌ها نیز قابل‌استخراج است. سود و وجه التزام مربوط به تسهیلات تحت عنوان درآمد مربوط به تسهیلات و یا به‌صورت اختصاری به عنوان درآمد مربوط شناخته می‌شود (طوبایی، ۱۳۹۸).

بررسی صورت‌های مالی بانک‌ها نشان می‌دهد تسهیلات اعطایی و یا همان مطالبات بانکی حدوداً رقمی بین ۵۰ الی ۷۰ درصد کل دارایی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد[۲]. صورت‌های سود و زیان بانک‌ها نشان می‌دهد از مجموع درآمدهای کسب شده توسط بانک‌ها نسبتی بین

---

۱ به عنوان مثال برای ۱۷ بانک داخلی بورس تهران از ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶ نسبت درآمدهای غیرمشاع به کل درآمدها میانگین ۰.۳۵ کمترین ۰.۰۱ بیشترین ۰.۷۵(دهقان، کیانیان و بالاوندی، ۱۳۹۸)

۲ به عنوان مثال: بانک ملت ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۶۴ و ۶۸ درصد، کارآفرین ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۵۵ و ۶۳ درصد، صادرات ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۴۷ و ۵۰ درصد.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۴۰ تا ۷۰ درصد مربوط به سود دریافتی بابت تسهیلات است[۱] (سایت کدال، صورت‌های مالی منتشره شرکت‌ها).

طبقات چهارگانه مطالبات بانکی تأثیر متفاوتی بر درآمدهای مشاع و غیر مشاع و کل خواهند داشت. نخست اینکه آمار ارائه شده بالا نشان می‌دهد که کل درآمد بانک مربوط به تسهیلات اعطایی نیست. هم‌چنین درآمدهای غیر مشاع که حاصل جریمه تأخیری دریافتی است؛ عدد قابل‌توجهی است. تأثیر هر طبقه از مطالبات بر درآمد کل، درآمد مشاع، غیر مشاع و مربوط متفاوت است. به این معنا که طبقه جاری تنها باعث شناسایی رقم سودی معادل نرخ بهره قرارداد می‌شود. طبقه سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول هرکدام به نحوی بر درآمد غیر مشاع تأثیر دارند (بخشنامه نحوه شناسایی سود و طبقه‌بندی دارایی‌های بانک‌ها. بانک مرکزی). به همین علت مطالعه تأثیر مطالبات بانکی به عنوان یک قلم کلی بر سودآوری به عنوان یک عدد اطلاعات دقیق را برملا نخواهد کرد. به همین علت در این پژوهش تأثیر هر کدام از طبقات مطالبات بانکی بر اجزای سود به‌صورت جداگانه بررسی شده است.

۳-۲- هزینه‌های بانک و تأثیرپذیری از مطالبات

هزینه کل: عمده هزینه‌های بانک سود پرداختی به سپرده‌ها، هزینه‌های اداری و عمومی، هزینه مشکوک‌الوصول تسهیلات غیر جاری و جاری، هزینه کارمزدهای پرداختی و استهلاک اموال است که به آن هزینه کل گفته می‌شود. سپرده‌های بانکی بیشترین هزینه تحت عنوان سود پرداختی به سپرده را به بانک تحمیل می‌کنند (رستمی و همکاران، ۱۳۹۸). رقم مطالبات بانکی در کل با هزینه کل بانک در ارتباط خواهد بود. چرا که مطالبات بانکی در راستای فعالیت اصلی بانک ایجاد می‌شود و منجر به ایجاد هزینه‌های بانک می‌شود. البته تأثیر هر طبقه مطالبات بر هزینه کل با هم باید متفاوت باشد. از یک سو مبلغ هر طبقه و میانگین ماندگاری در هر طبقه با هم متفاوت است و این باعث تأثیرگذاری متفاوت بر هزینه کل خواهد بود. از سوی دیگر هر طبقه ویژگی هزینه‌زایی خاصی خواهد داشت.

هزینه مربوط: هزینه مشکوک‌الوصول هر بانک به عنوان هزینه مربوط به وام‌دهی تعریف می‌شود که بدون شک از کل مطالبات بانکی تأثیر می‌پذیرد و این تأثیرپذیری از هر طبقه با طبقه دیگر متفاوت است. اگر چه رقم مربوط به هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول برای بانک‌ها از اقلام عمده به حساب می‌آید اما تأثیرگذاری طبقات چهارگانه مطالبات (به علت نرخ‌های

۱ به عنوان مثال: بانک ملت ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۶۴ و ۶۸ درصد، کارآفرین ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۴۰ و ۳۰ درصد، صادرات ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۴۷ و ۵۰ درصد.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

متفاوت در ذخیره‌گیری هزینه مشکوک‌الوصول[۱] و اندازه متفاوت هر طبقه[۲]) بر هزینه کل و هزینه مربوط اگر هم جهت باشد به یک میزان نخواهد بود.

سود پرداختی به سپرده‌گذاران تنها هزینه عمده اعطایی تسهیلات نیست. بلکه بانک‌ها مطابق الزامات قانونی مجبور به محاسبه و ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول هستند. بررسی صورت سود و زیان بانک‌ها گویای این مطلب است که نسبت قابل‌توجهی از کل هزینه‌های بانک به هزینه مشکوک‌الوصول اختصاص دارد[۳] (سایت کدال).

همان‌گونه که از مطالب بالا استنباط می‌شود میزان کل مطالبات بانکی بر درآمد و هزینه بانک تأثیرگذار خواهد بود. این اثر بر اجزای درآمد و هزینه متفاوت است. چرا که از جنبه‌های مختلف تأثیرهای متفاوت دارد. از آنجایی که اندازه طبقات مختلف بانکی از لحاظ اندازه با هم متفاوت هستند و هم‌چنین برخی از آن‌ها با نرخ سود قرارداد وصول می‌شوند و بر درآمد مشاع تأثیر دارند، برخی طبقات نیز با نرخ سود قرارداد به‌علاوه ۶ درصد جریمه تأخیر و هزینه‌های قانونی وصول شده و بر درآمد غیر مشاع تأثیر دارند، انتظار می‌رود؛ تأثیر طبقات چهارگانه بر درآمد کل، درآمد تعدیل شده و درآمد مربوط تفاوت‌های داشته باشد. مضافاً اینکه درآمد کل به‌جز تأثیرپذیری از تسهیلات از موارد دیگر مانند سایر سرمایه‌گذاری‌ها نیز تأثیر می‌گیرد. هم‌چنین تأثیرگذاری بر هزینه کل و هزینه مربوط به وام‌دهی نیز باید تفاوت داشته باشد. نرخ‌های متفاوت ذخیره‌گیری هر طبقه (جاری، سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول) و اندازه متفاوت هر طبقه باعث این مهم می‌شود. با توجه به وصول محتمل معوقات انتظار می‌رود برخلاف مبانی نظری موجود، دارایی‌های بی‌کیفیت طبقه‌های سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول بر درآمدهای بانک تأثیر مثبت داشته باشند. با این توضیحات این پژوهش به دنبال بررسی تأثیر طبقات چهارگانه مطالبات بانکی در قالب طبقه جاری به عنوان دارایی باکیفیت، طبقات سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول به عنوان دارایی بی‌کیفیت بر درآمد و هزینه مربوط و کل بانک به‌صورت جداگانه است.

---

۱ ۱.۵ درصد تسهیلات طبقه جاری، ۱۰ درصد طبقه سررسیدگذشته، ۲۰ درصد طبقه معوق و ۵۰ درصد طبقه مشکوک‌الوصول

۲ به طور میانگین برای نمونه پژوهش حاضر طبقه جاری حدود ۸۰ درصد، مشکوک‌الوصول ۱۵ درصد و طبقات معوق و سررسیدگذشته هرکدام ۲.۵ درصد از کل مطالبات را به خود اختصاص می‌دهند.

۳ به عنوان مثال: بانک ملت ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۳۸ و ۵۳ درصد، کارآفرین ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۳۵ و ۲۶ درصد، صادرات ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۱۱ و ۲۱ درصد.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۳- پیشینه پژوهش

۳-۱- پژوهش‌های خارجی

کرایزیو و هوجا[1] (۲۰۲۱) در پژوهشی در بین ۱۹ کشور منطقه یورو برای دوره ۲۰۰۳- ۲۰۱۹ به بررسی عوامل تأثیرگذار بر سودآوری بانک پرداخته‌اند. معیار سودآوری بازده دارایی‌ها و تأثیر ۷ عامل بیرونی و درونی بر آن بررسی شده است. نسبت وام‌های غیر جاری به عنوان نماینده کیفیت دارایی‌ها مؤثرترین عامل از میان ۷ معیار است که به‌صورت منفی بر سودآوری تأثیرگذار بوده است.

آصف‌خان، آسیما و سرور[2] (۲۰۱۹) در پژوهشی در حوزه بانکی کشور پاکستان برای دوره ۲۰۰۵- ۲۰۱۷ به بررسی رابطه بین وام‌های غیر جاری با معیارهای کارایی عملیاتی، سودآوری، کفایت سرمایه و تنوع درآمد پرداخته‌اند. در این پژوهش تأثیر معناداری معوقات بانکی بر معیارهای سودآوری و تنوع درآمد به‌صورت منفی تأیید می‌شود، لیکن ضریب این تأثیر برای تنوع درآمد بسیار ناچیز است.

خورشید و جنیفر[3] (۲۰۱۶) در پژوهشی به دنبال یافتن مهم‌ترین موارد تأثیرگذار بر سودآوری بانک‌ها در دو طبقه از کشورهای اروپایی بوده‌اند. گروه اول کشورهایی که مرحله گذر و تحول را زودتر آغاز کرده‌اند و گروه دوم کشورهای که مرحله تحول را دیرتر آغاز کرده‌اند. شاید بتوان کشور ایران را با گروه دوم مشابه دانست. اگرچه معوقات بانکی بر سودآوری در کشورهای ابتدای گذار تأثیر مثبت دارد، لیکن این تأثیر در کشورهای انتهای مرحله گذار منفی است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که معوق شدن تسهیلات بانکی و به تأخیر افتادن این نوع از حساب‌های دریافتنی می‌تواند بر سودآوری بانک‌ها تأثیر مثبت داشته باشد.

پااولو[4] (۲۰۱۶) در پژوهشی به دنبال یافتن و بررسی عوامل تعیین‌کننده داخلی و خارجی سودآوری بانک‌های امریکای لاتین می‌پردازد. متنوع سازی دارایی‌ها تأثیر مثبت بر سودآوری خواهد داشت. قرار گرفتن دارایی‌ها در طبقات مختلف نوعی متنوع‌سازی دارایی محسوب می‌شود. هم‌چنین پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که متنوع‌سازی درآمد تأثیر منفی بر میزان سودآوری دارد.

1 Kryeziu & Hoxha
2 Asif Khan, Asima & Sarwar
3 Khurshid & Jenifer
4 Paolo

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

آلبولسکو[1] (۲۰۱۵) در پژوهشی به یک بررسی کلان در بین کشورهای تازه توسعه یافته می‌پردازد. مطالعات وی نشان می‌دهد که سودآوری بانک‌ها بعد بحران‌های مالی دهه اخیر در کشورهای پیشرفته و تازه توسعه یافته کاهش یافته است. بعد از آشفتگی‌های مالی مقادیر قابل‌توجهی وام غیر جاری برای بانک‌ها ایجاد شده است که به شدت سودآوری بانک‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. در این پژوهش تأثیر منفی وام‌های غیر جاری بر سودآوری بانک تأیید می‌شود.

دی آنجلو و استولز[2] (۲۰۱۵) واژه‌ی وام ایمن را معرفی می‌کنند که منظور از آن وامی است که در شرایط بدون کژگزینی و عدم تقارن اطلاعاتی پرداخت می‌شود. این وام اگر چه ریسک بانک را افزایش می‌دهد و کیفیت ساختار وام و دارایی‌های بانک را کاهش می‌دهد؛ از آنجایی که یک وام ایمن است در نهایت وصول می‌شود و این اهرم بالا برای بانک مطلوب است. این اهرم بالا اگرچه با اندکی اصطکاک همراه است اما پاداشی مبتنی بر یک رابطه خطی برای بانک به همراه دارد. هم‌چنین آن‌ها مدعی می‌شوند که این اهرم بالا ارزش افزوده اجتماعی نیز خلق می‌کند.

بوگدان و ایهناتف[3] (۲۰۱۴) در پژوهشی به بررسی سودآوری بانک‌ها در کشورهای شرقی و مرکزی اروپا پرداختند. مطابق پژوهش آن‌ها دو عاملی که بیشترین تأثیر را بر روی سودآوری بانک‌های این منطقه دارند؛ مدیریت کارا و کفایت سرمایه هستند که هر دو این عوامل، معیارهای از میزان و کیفیت تسهیلات پرداختی هستند.

۲-۳- پژوهش‌های داخلی

سرگلزائی، جلالی، افسری بادی و احمدی (۱۳۹۹) در پژوهشی تأثیر شاخص‌های عملکرد را بر سودآوری بانک ملت بررسی کرده‌اند. در این پژوهش رابطهٔ معنی‌دار و منفی بین تسهیلات غیر جاری و بازده دارایی‌ها مستند شده است و این در حالی است که بین کل تسهیلات اعطایی و بازده دارایی‌ها رابطه مثبت و معنی‌دار تأیید می‌شود. البته ضریب مربوط به تسهیلات غیر جاری به نسبت بزرگ‌تر است.

پاکدل، کوهی و رحیم‌زاده (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی ارتباط بین سودآوری با ریسک‌های ورشکستگی و اعتباری بانک‌های عضو بورس برای دوره هشت ساله ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۶ پرداخته‌اند. در این پژوهش معیار سودآوری بازده دارایی‌ها انتخاب شده است که نسبت سود

1 Albulescu
2 DeAngelo & Stulz
3 Bogdan & Ihnatov

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

خالص به جمع دارایی‌ها است. نتایج این پژوهش رابطه بین اندازه بانک (کل دارایی‌ها)، نسبت خالص تسهیلات به کل دارایی‌ها، نسبت ذخایر تسهیلات به ناخالص تسهیلات را با بازده دارایی‌ها به عنوان معیار سودآوری تأیید نمی‌کند؛ که نتایج غیرمنطقی به نظر می‌رسد.

وقفی و حمیدیان (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی رابطه بین ساختار سررسید تسهیلات اعطایی با جریان نقد و عملکرد بانک‌های بورسی کشور پرداخته‌اند. در این پژوهش مستند می‌شود که جریان‌های نقد عملیاتی با تسهیلات معوق رابطه منفی و معنادار دارند. بازده سهام که معیار عملکرد بانک به حساب می‌آید با جریان نقد رابطه مثبت و معنادار دارد. از سوی دیگر بازده فقط با طبقه مشکوک‌الوصول رابطه معنادار و منفی دارد. این پژوهش از معدود پژوهش‌های داخلی است که به تفکیک طبقات مطالبات پرداخته است.

عزتی، عاقلی و کشاورز ساجی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های کشورهای اسلامی پرداخته‌اند. در این پژوهش از نسبت حاشیه سود به عنوان شاخص سودآوری استفاده شده است. تأثیر ۱۱ متغیر بر شاخص حاشیه سود مورد بررسی قرار گرفته است که تنها دو متغیر میانگین سالانه نرخ ارز و نسبت تسهیلات به سپرده‌های دریافتی اثر مثبت، قوی و معناداری بر حاشیه سود بانکی دارند.

شاهچرا و جوزدانی (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر نسبت سرمایه بر سودآوری بانک-های خصوصی و دولتی در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۸ در شبکه بانکی کشور پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که بین نسبت هزینه و سودآوری بانک رابطه منفی و معناداری وجود دارد. نسبت هزینه متأثر از هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول است. این هزینه نیز به‌طور مستقیم از میزان چهار طبقه مطالبات بانکی متأثر می‌شود.

باقری (۱۳۸۵) در پژوهش موردی به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های تجاری (بانک رفاه) پرداخته است. در این پژوهش عوامل تأثیرگذار بر سودآوری بانک به دو دسته تقسیم شده‌اند. گروه اول عواملی که مدیریت بر روی آن‌ها احاطه داشته و تحت کنترل مدیریت هستند. گروه دوم شامل عواملی که مدیریت بانک در کنترل آن‌ها نقشی نداشته و معمولاً جزء عوامل کلان محسوب می‌شوند. مدیریت کارای هزینه، دارایی‌های کنترلی و مدیریت تعهدات از جمله عوامل تحت کنترل مدیریت هستند که بیشترین تأثیر را بر سودآوری بانک دارند. بخشی از مدیریت کارای هزینه معطوف به هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول است. هم‌چنین تسهیلات اعطایی جزء دارایی‌های کنترلی محسوب می‌شوند.

مطالعه پژوهش‌های داخلی و خارجی از جمله کرایزیو و هوجا (۲۰۲۱)، آصف‌خان و همکاران (۲۰۱۹)، پاولو (۲۰۱۶)، بوگدان و ایهناتف (۲۰۱۴)، سرگلزائی و همکاران (۱۳۹۹)،

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

عزتی و همکاران (۱۳۹۴)، شاهچرا و جوزدانی (۱۳۹۱) نشان می‌دهد که اکثر پژوهش‌ها از جمع کل وام‌های غیر جاری و یا نسبت وام‌های غیر جاری به کل تسهیلات به عنوان معیار ریسک و کیفیت دارایی‌های بانک استفاده کرده‌اند و تأثیر آن را بر شاخص‌های عملکرد بانک مانند سودآوری، بازده و نقدینگی مورد بررسی قرار داده‌اند. این پژوهش نیز به پیروی از پژوهش‌های قبل، به دنبال یافتن تأثیر کیفیت دارایی‌ها و مطالبات بانکی بر سودآوری بانک بوده لیکن با توجه به اینکه طبقات مطالبات، از لحاظ مبلغ، ماندگاری در هر طبقه و تأثیر بر هزینه و درآمد با هم تفاوت اساسی دارند؛ تأثیر هر طبقه به‌صورت جداگانه بررسی می‌شود. از سوی دیگر در پژوهش‌های داخلی و خارجی از معیارهای سودآوری مانند سود ویژه، سود قبل از مالیات و یا بازده دارایی‌ها استفاده شده است. همان‌گونه که در مطالب قبل اشاره شد ساختار درآمدی و هزینه‌ای بانک نیز متفاوت از سایر شرکت‌ها است و بررسی تأثیر مطالبات بانکی بر سودآوری جزئیات را نشان نخواهد داد؛ به عبارت دیگر، اگر درآمدها و هزینه‌های بانک هم در صورت کلی و هم به‌صورت درآمدها و هزینه‌های وام‌دهی مورد بررسی قرار گیرند تأثیر مطالبات بانکی بر درآمد و هزینه و بالاخص تأثیر هر طبقه به‌صورت جداگانه بر درآمد و هزینه کل و مربوط، بهتر مشخص می‌شود.

۴- فرضیه‌های پژوهش

۱) طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت بر درآمد کل بانک تأثیر مثبت دارد.

۲) طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.

۳) طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.

۴) طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.

۵) طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت بر درآمد مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.

۶) طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.

۷) طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۸) طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.
۹) طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارد.
۱۰) طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارد.
۱۱) طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارند.
۱۲) طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارند.
۱۳) طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.
۱۴) طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.
۱۵) طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارند.
۱۶) طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارند.

۵- روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت توصیفی – همبستگی است. تحلیل داده‌ها با استفاده از رگرسیون چند متغیره انجام شده است. در این پژوهش به منظور آزمون معناداری رگرسیون از آماره اف و برای آزمون معناداری ضرایب رگرسیون از آماره تی استفاده شده است. به منظور انتخاب بین روش داده‌های تابلویی و تلفیقی در برآورد مدل، از آزمون اف لیمر استفاده شده و آزمون هاسمن برای تعیین اثرات ثابت و یا تصادفی به کار رفته و برای برطرف کردن عدم خود همبستگی از آزمون براش- گادفری استفاده شده است. با توجه به اینکه داده‌های مورد استفاده در این پژوهش ترکیبی (سال- شرکت) هستند و داده‌های ترکیبی به دو صورت تابلویی و تلفیقی بوده، لذا به منظور انتخاب بین روش داده‌های تابلویی و تلفیقی در برآورد مدل، از آزمون اف لیمر استفاده شده است. برای بررسی نتایج اف لیمر، درصورتی‌که احتمال آماره اف بیشتر از ۰/۰۵ باشد، باید از روش داده‌های تلفیقی استفاده کرد. در غیر این

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

صورت از روش داده‌های تابلویی استفاده می‌شود. خلاصه نتایج آزمون اف لیمر در جدول (۱) ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار سطح معناداری برای هر چهار برآورد (درآمد کل، درآمد مربوط، هزینه کل و هزینه مربوط) برابر صفر و کمتر از ۰.۰۵ است، در نتیجه روش داده‌های تابلویی پذیرفته شد. بعد از پذیرفته شدن روش داده‌های تابلویی، باید آزمون هاسمن را جهت انتخاب بین روش اثرات تصادفی یا ثابت بکار برد. در آزمون هاسمن، درصورتی‌که احتمال آماره کای دو بیشتر از ۰/۰۵ باشد، باید از روش اثرات تصادفی و در غیر این صورت از روش اثرات ثابت استفاده شود. با توجه به مقدار سطح معناداری آزمون هاسمن در جدول (۱) برای هر سه مدل که کمتر از ۰.۰۵ است، در نتیجه روش اثرات ثابت پذیرفته شد.

جدول (۱) نتایج آماره اف لیمر برای ۴ مدل پژوهش

	مدل درآمد کل	مدل درآمد مربوط	مدل هزینه کل	مدل هزینه مربوط
آماره اف لیمر	۳.۷۵۰۳	۴.۷۰۹۸	۱۳.۵۱۱۰	۸.۷۸۲۱
سطح معنی‌داری	(۰.۰۰۰۰)	(۰.۰۰۰۰)	(۰.۰۰۰۰)	(۰.۰۰۰۰)
آماره کای دو	۲۱.۷۰۹۹۶۹	۷۴.۴۴۰۳۸۸	۲۹.۳۳۴۶۱۷	۱۶.۰۹۱۲۴۵
سطح معنی‌داری	۰.۰۰۲۸	۷۴.۴۴۰۳۸۸	۰.۰۰۰۱	(۰.۰۰۰۰)

جدول شماره (۲) آمار توصیفی متغیرها را نشان می‌دهد. اختلاف اندازه دارایی‌ها بین بانک‌های بزرگ و کوچک باعث شده است که دامنه تغییرات متغیرها چشم‌گیر باشد. یکی دیگر از علل، نقدینگی رو به رشد بین سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۹ است.

جدول (۲). آمار توصیفی بخش اول (ارقام به میلیون ریال است)

نام متغیر	نماد متغیر	میانگین	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	دامنه تغییرات
درآمد کل	REKOL	۱۲۲۳۶۷۸۷	۷۰۵۴۲۳۶۸	۱۶۰۱۵۷	۳۱۸۴۱۰۶	۷۰۳۸۲۲۱۱
درآمد مربوط	REMAR	۳۰۲۱۰۳۹۵	۱۶۳۳۳۶۵۸۷	۲۴۲۳	۳۴۴۸۶۶۰۶	۱۶۳۳۳۴۱۶۴
هزینه کل	COKOL	۹۱۳۱۶۱۰	۶۵۵۷۸۷۹۱	۹۰۰۵۰	۱۳۳۰۴۹۸۵	۶۵۴۸۸۷۴۱
هزینه مربوط	COMAR	۶۷۲۵۷۸۱	۴۷۰۷۰۸۴۴	۸۱۷۲۱	۹۸۶۳۷۱۴	۴۶۹۸۹۱۲۳
طبقه جاری	Pl	۱۴۶۹۳۸۸۱۰	۸۳۴۵۰۴۵۷۶	۵۲۶۰۹	۱۷۲۲۰۲۴۴۴	۸۳۴۴۵۱۹۶۷
وقفه طبقه جاری	Pl1	۱۲۰۸۸۵۶۸۱	۶۷۳۰۳۳۳۹۱	۵۲۶۰۹	۱۴۲۶۹۱۰۵۴	۶۷۲۹۸۰۷۸۲
سررسید گذشته	NPLA	۷۳۲۲۴۱۲.۱	۱۳۶۹۳۸۷۷۶	۴۴۳	۲۲۰۹۴۲۲۷	۱۳۶۹۳۸۳۳۳
وقفه طبقه سررسید گذشته	NPLA1	۶۵۲۵۶۹۳.۷	۱۲۱۲۶۷۷۸۴	۴۴۳	۱۸۷۶۶۹۷۴	۱۲۱۲۶۷۳۴۱
طبقه معوق	NPLB	۶۰۵۲۰۰۲	۵۵۶۴۳۹۴۴	۱۴۵۶	۱۰۰۰۹۳۲۲	۵۵۶۴۲۴۸۸
وقفه طبقه معوق	NPLB1	۵۶۰۸۳۸۰	۴۲۴۸۹۹۵۸	۱۱۹	۸۷۳۶۶۸۸	۴۲۴۸۹۸۳۹
طبقه مشکوک الوصول	NPLC	۱۷۳۳۰۵۳۶	۱۲۶۶۷۶۶۹۳	۲۰۸۷	۲۷۴۸۲۳۴۵	۱۲۶۶۷۴۶۰۶
وقفه مشکوک الوصول	NPLC1	۱۵۳۸۹۹۴۲	۹۷۸۵۰۳۲۳	۲۰۸۷	۲۳۰۷۸۴۶۰	۹۷۸۴۸۲۳۶

(یافته‌های پژوهش؛ خروجی نرم‌افزار اکسل)

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۱-۵- مدل‌های پژوهش

در این پژوهش با بهره جستن از مدل‌های پژوهش‌های مزا، سانچزو سبرینو[1] (۲۰۱۴)، آیدا و آنیلدا[2] (۲۰۱۶) و وقفی و حمیدی (۱۳۹۵) برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل‌های یک و دو استفاده شده است. مدل (۱) برای آزمون فرضیه‌های یک تا هشت پژوهش مورد استفاده واقع شده است.

مدل (۱) $Re_{it}=\alpha_{it} + \pi_1 Pl_{it} + \pi_2 Npla_{it} + \pi_3 Npla_{it-1} + \pi_4 Nplb_{it} + \pi_5 Nplb_{it-1} + \pi_6 Nplc_{it} + \pi_7 Nplc_{it-1} + \varepsilon_{it}$

در مدل (۱) Re_{it} متغیر وابسته تحت عنوان درآمد، Pl_{it} طبقه جاری مطالبات بانکی، $Npla_{it}$ متغیر مستقل تحت عنوان طبقه سررسید گذشته معوقات بانکی، $Nplb_{it}$ متغیر مستقل طبقه معوق معوقات بانکی، $Nplc_{it}$ طبقه مشکوک‌الوصول معوقات بانکی که در ادامه و جدول شماره (۳) تعریف آن‌ها و نحوه محاسبه بیان شده است.

در مدل (۱) Re_{it} متغیر وابسته پژوهش نشان‌دهنده درآمد کل و درآمد مربوط است. به این ترتیب که تأثیر متغیرهای مستقل پژوهش (طبقات چهارگانه مطالبات بانکی) به‌صورت جداگانه بر هر یک از انواع درآمد بررسی می‌شود.

درآمد کل: به مجموع درآمدهای مشاع[3] و غیر مشاع[4] بانک گفته می‌شود. عدد مربوط به این متغیر به‌صورت واحد از صورت سود و زیان حسابرسی شده بانک استخراج شده است.

درآمد مربوط: بخشی از درآمد کل که قابل‌ردیابی به تسهیلات پرداختی است. نحوه محاسبه آن عبارت است از جمع ارقام مربوط به سود، کارمزد و وجه التزام تسهیلات که از صورت سود و زیان قابل‌استخراج است.

جدول (۳). متغیرهای پژوهش

نام متغیر	نماد متغیر	نوع متغیر	نحوه محاسبه
درآمد	Re_{it}	وابسته	
هزینه	Co_{it}	وابسته	صورت سود و زیان
طبقه جاری	Pl_{it}	مستقل	
طبقه سررسید گذشته	$Npla_{it}$	مستقل	یادداشت‌های پیوست
طبقه معوق	$Nplb_{it}$	مستقل	صورت‌های مالی
طبقه مشکوک‌الوصول	$Nplc_{it}$	مستقل	

1 Mesa, Sanchez & Sobrino
2 Aida & Anilda
۳ سود و وجه التزام دریافتی از محل تسهیلات پرداختی و سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌ها و مشارکت‌ها
۴ شامل کارمزد خدمات، سود و وجه التزام تسهیلات و سایر درآمدهای متفرقه

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

برای آزمون فرضیه‌های نهم تا شانزدهم پژوهش از مدل (۲) استفاده می‌شود. فرضیه‌های نهم تا شانزدهم پژوهش به دنبال بررسی تأثیر طبقات چهارگانه مطالبات بانکی به عنوان دارایی‌های باکیفیت و بی‌کیفیت، بر هزینه کل و هزینه مربوط به وام‌دهی هستند.

مدل (۲) $Co_{it}= \alpha_{it}+\eta_1 Pl_{it} + \eta_2\ Pl_{it-1} + \eta_3 Npla_{it} + \eta_4\ Npla_{it-1} + \eta_5 Nplb_{it} + \eta_6\ Nplb_{it-1} + \eta_7 Nplc_{it} + \varepsilon_{it}$

در مدل (۲) Co_{it} متغیر وابسته تحت عنوان هزینه، Pl_{it} طبقه جاری مطالبات بانکی، $Npla_{it}$ متغیر مستقل تحت عنوان طبقه سررسید گذشته معوقات بانکی، $Nplb_{it}$ متغیر مستقل طبقه معوق معوقات بانکی، $Nplc_{it}$ طبقه مشکوک‌الوصول معوقات بانکی که در ادامه و جدول شماره (۳) تعریف آن‌ها و نحوه محاسبه بیان شده است.

در مدل (۲) Co_{it} نشان‌دهنده دو متغیر وابسته شامل هزینه کل (جمع کلی هزینه‌های بانک) و هزینه مربوط (جمع هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول) است که تأثیر متغیرهای مستقل پژوهش بر آن‌ها آزمون می‌شود. متغیرهای مستقل نیز مانند مدل (۱) که در جدول (۳) و مطالب بالا آورده شده است.

۲-۵- جامعه آماری در دسترس

جامعه آماری این پژوهش متشکل از تمامی بانک‌های شبکه بانکی، شامل ۳۵ بانک است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش روش حذف سیستماتیک و یا همان هدفمند است. از بین بانک‌های که اقدام به انتشار صورت‌های مالی در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ به‌صورت کامل داشته و داده‌های مربوط به چهار طبقه مطالبات جاری، سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول آن‌ها در دسترس بوده، تغییری در صورت مالی خود نداده‌اند، صورت‌های مالی آن‌ها حسابرسی شده و به تأیید وزارت اقتصاد رسیده است؛ تعداد ۲۱ بانک[۱]، نمونه پژوهش را تشکیل داده‌اند.

۶- یافته‌های پژوهش

مدل (۱) برای درآمد کل و درآمد مربوط و هم‌چنین مدل (۲) برای هزینه کل و هزینه مربوط تخمین زده و نتایج آماری برای مقایسه بهتر در پنج جدول آمده است.

با توجه به مقدار سطح معناداری به دست آمده برای آماره اف در جداول (۴) تا (۸) که برابر با صفر است (سطح معناداری $\leq$ ۰.۰۵)، فرض اچ صفر رد شده و این نشان می‌دهد که تمامی ضرایب رگرسیون مدل‌ها به‌طور هم‌زمان صفر نیستند. بنابراین به‌طور هم‌زمان بین تمامی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته رابطه معنی‌داری وجود دارد. این تفاسیر برای ۴ مدل (مدل

۱ ایران زمین، حکمت ایرانیان، پاسارگاد، سرمایه، سامان، شهر، قوامین، آینده، دی، صادرات، ملت، انصار، پارسیان، پست بانک، تجارت، خاورمیانه، رسالت، سینا، گردشگری، کارآفرین و اقتصاد نوین

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

درآمد کل، درآمد مربوط، هزینه کل و هزینه مربوط) که در جدول‌های چهار تا هشت ارائه شده مصداق دارد. با توجه به نتایج جدول (۴) متغیرهای طبقه جاری، طبقه سررسید گذشته و وقفه آن، طبقه معوق و وقفه آن و طبقه مشکوک‌الوصول (فرض عدم وجود رابطه بین این متغیرها و درآمد کل) رد می‌شود و در نتیجه بین این متغیرها و درآمد کل رابطه معنی‌داری وجود دارد. تنها رابطه بین درآمد کل و وقفه مشکوک‌الوصول تأیید نمی‌شود؛ بنابراین با توجه به نتایج مشاهده شده در تخمین مدل یک برای درآمد کل فرضیه‌های یک تا چهار پژوهش مبنی بر تأثیرگذاری طبقات چهارگانه بر درآمد کل، برای طبقه‌های جاری، سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول تأیید می‌شود. طبقه جاری، سررسید گذشته و طبقه معوق، بر درآمد کل تأثیر مثبت دارند و طبقه مشکوک‌الوصول بر درآمد کل به‌صورت منفی تأثیر دارند. تأثیرگذاری مثبت طبقات سررسید گذشته، معوق و وقفه آن خلاف انتظار بوده است.

جدول (۴). نتایج حاصل از مدل پژوهش (درآمد کل)

$$Re_{it}=\alpha_{it} + \pi_1 Pl_{it} + \pi_2 Npla_{it} + \pi_3 Npla_{it-1} + \pi_4 Nplb_{it} + \pi_5 Nplb_{it-1} + \pi_6 Nplc_{it} + \pi_7 Nplc_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

متغیر	ضریب متغیر	آماره T	معناداری
C	۴۰۸۵۰۷۹.	۳.۷۴۱۶۴۱	۰.۰۰۰۴
Pl	۰.۰۴۶۸۷۸	۶.۲۵۷۴۰۷	۰.۰۰۰۰
NPLA	۰.۰۵۳۲۴۷	۲.۱۹۵۱۶۷	۰.۰۳۱۴
NPLA1	−۰.۱۳۰۰۳۱	−۳.۲۵۹۰۵۹	۰.۰۰۱۷
NPLB	۰.۳۶۶۹۳۴	۳.۴۱۹۰۹۸	۰.۰۰۱۰
NPLB1	۰.۲۷۲۴۲۲	۲.۵۸۴۷۳۸	۰.۰۱۱۸
NPLC	−۰.۱۸۰۷۱۳	−۲.۷۸۲۷۵۸	۰.۰۰۶۹
NPLC1	۰.۰۸۰۶۷۴	۰.۹۳۰۴۵۴	۰.۳۵۵۲
		A.R-squared	**F- statistic**
		۰.۹۱۸۳۵۹	۷۲.۹۹۰۹۸
	Chi-Sq. Statistic	۲۱.۷۰۹۹۶۹	**Prob(F- statistic)**
	Prob(Chi-Sq)	۰.۰۰۲۸	۰.۰۰۰۰۰۰

با توجه به جدول (۵) معناداری ضرایب متغیرهای طبقه جاری و طبقه معوق تأیید می‌شود و در نتیجه بین این متغیرها و درآمد مربوط رابطه معنی‌داری وجود دارد. رابطه بین طبقه سررسید گذشته و مشکوک‌الوصول با درآمد مربوط تأیید نمی‌شود. در نتیجه فرضیه‌های ۵ تا ۸ مبنی بر تأثیرگذاری طبقات چهارگانه مطالبات بانکی بر درآمد مربوط، تنها برای فرضیه ۵ و ۷ طبقه جاری و طبقه معوق تأیید می‌شود و اثرگذاری طبقه‌های سررسید گذشته و مشکوک‌الوصول مربوط به فرضیه‌های ۶ و ۸ تأیید نمی‌شود. تأثیرگذاری مثبت طبقه معوق متفاوت از انتظارات و مبانی نظری است.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

جدول (۵). نتایج حاصل از مدل پژوهش (درآمد مربوط)

$Re_{it}=\alpha_{it} + \pi_1 Pl_{it} + \pi_2 Npla_{it} + \pi_3 Npla_{it-1} + \pi_4 Nplb_{it} + \pi_5 Nplb_{it-1} + \pi_6 Nplc_{it} + \pi_7 Nplc_{it-1} + \varepsilon_{it}$

متغیر	ضریب متغیر	آماره T	سطح معناداری
C	-۹۸۴۹۵۳۶	-۵.۴۵۲۲۲۰	۰.۰۰۰۰
Pl	۰.۲۳۲۰۴۷	۱۷.۸۱۷۸۰	۰.۰۰۰۰
NPLA	۰.۲۶۱۳۶۶	۱.۰۰۶۲۸۴	۰.۳۱۷۶
NPLA1	-۰.۵۳۸۷۶	-۲.۳۳۶۴۷۹	۰.۰۲۲۳
NPLB	۰.۷۴۷۲۵۱	۴.۰۷۱۴۸۴	۰.۰۰۰۱
NPLB1	۰.۱۱۳۱۶۴	۰.۵۳۰۶۶۳	۰.۵۹۷۳
NPLC	-۰.۰۶۵۳۵۱	-۰.۵۶۸۶۸۸	۰.۵۷۱۳
NPLC1	۰.۲۷۶۴۸۰	۱.۹۸۲۷۵۶	۰.۰۵۱۲
	A.R-squared	**F- statistic**	
	۰.۹۸۷۷۶۸	۲۱۵.۳۴۶۱	
Prob(Chi-Sq)	**Chi-Sq. Statistic**	**Prob(F- statistic)**	
۰.۰۰۰۰۰۰	۷۴.۴۴۰۳۸۸	۰.۰۰۰۰۰۰	

با توجه به جدول (۶) معناداری تمام ضرایب متغیرها تأیید می‌شود و در نتیجه بین این متغیرها و هزینه کل رابطه معنی‌داری وجود دارد. نتایج تخمین مدل دوم برای هزینه کل نشان می‌دهد که فرضیه‌های ۹ تا ۱۲ پژوهش مبنی بر تأثیرگذاری طبقات چهارگانه بر هزینه کل، اثرگذاری برای همه‌ی متغیرها تأیید می‌شود و همه اثرگذاری‌ها مثبت است. به این معنا که افزایش همه‌ی متغیرها باعث افزایش هزینه کل می‌شود. این یافته در راستای مبانی نظری است.

جدول (۶). نتایج حاصل از مدل پژوهش (هزینه کل)

$Co_{it}= \alpha_{it}+\eta_1 Pl_{it} + \eta_2 Pl_{it-1} + \eta_3 Npla_{it} + \eta_4 Npla_{it-1} + \eta_5 Nplb_{it} + \eta_6 Nplb_{it-1} + \eta_7 Nplc_{it} + \varepsilon_{it}$

متغیر	ضریب متغیر	آماره T	سطح معناداری
C	-۱۹۷۵۵۷.۵	-۰.۶۳۷۲۲۴	۰.۵۲۶۰
Pl	۰.۰۲۴۷۱۰	۱۲.۲۳۳۲۶	۰.۰۰۰۰
Pl1	۰.۰۱۵۴۴۰	۷.۸۶۴۳۸۱	۰.۰۰۰۰
NPLA	۰.۰۶۵۹۶۶	۴.۶۴۵۹۲۳	۰.۰۰۰۰
NPLA1	-۰.۰۸۷۰۳۸	-۵.۵۸۶۹۸۰	۰.۰۰۰۰
NPLB	۰.۲۷۶۴۱۲	۷.۸۱۴۲۸۱	۰.۰۰۰۰
NPLB1	۰.۰۵۱۳۲۷	۳.۳۲۰۷۹۵	۰.۰۰۱۴
NPLC	۰.۰۱۷۰۹۸	۶.۰۷۴۴۳۲	۰.۰۰۰۰
	A.R-squared	**F- statistic**	
	۰.۹۹۱۶۵۷	۳۲۱.۳۴۷۱	
Prob(Chi-Sq)	**Chi-Sq. Statistic**	**Prob(F- statistic)**	
۰.۰۰۰۱	۲۹.۳۳۴۶۱۷	۰.۰۰۰۰۰۰	

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

با توجه به جدول (۷) معناداری تمامی ضرایب متغیرها، به جزء وقفه طبقه معوق تأیید می‌شود و در نتیجه بین این متغیرها و هزینه مربوط رابطه معنی‌داری وجود دارد. مشاهده نتایج مدل دو برای هزینه مربوط حاکی از تأیید فرضیه‌های ۱۳ تا ۱۶ پژوهش مبنی بر اثرگذاری طبقات چهارگانه مطالبات بانکی بر هزینه مربوط، برای تمامی چهار طبقه به‌جز وقفه طبقه معوق تأیید می‌شود. اثرگذاری طبقه جاری و طبقه معوق و طبقه مشکوک‌الوصول در جهت مثبت است. به معنای اینکه با افزایش این طبقات هزینه نیز افزایش می‌یابد و برای وقفه‌های جاری و سررسید گذشته جهت تأثیر منفی است.

جدول (۷). نتایج حاصل از مدل پژوهش (هزینه مربوط)

$$Co_{it}= \alpha_{it}+\eta_1 Pl_{it} + \eta_2\ Pl_{it-1} + \eta_3 Npla_{it} + \eta_4\ Npla_{it-1} + \eta_5 Nplb_{it} + \eta_6\ Nplb_{it-1} + \eta_7 Nplc_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیر	ضریب متغیر	آماره T	سطح معناداری
C	۱۶۲۵۳۵.۳	۰.۵۰۶۸۵۰	۰.۶۱۳۸
Pl	۰.۰۳۲۷۵۶	۱۳.۲۷۵۴۳	۰.۰۰۰۰
Pl1	-۰.۰۱۰۷۰۶	-۴.۶۸۴۵۷۵	۰.۰۰۰۰
NPLA	۰.۰۶۵۲۶۴	۸.۴۹۸۰۰۵	۰.۰۰۰۰
NPLA1	-۰.۰۸۳۹۵۹	-۱۳.۹۱۲۰۰	۰.۰۰۰۰
NPLB	۰.۱۸۶۱۴۶	۳.۸۳۴۷۸۳	۰.۰۰۰۳
NPLB1	۰.۰۴۸۲۳۵	۱.۷۹۹۶۰۰	۰.۰۷۶۱
NPLC	۰.۱۰۹۴۳۶	۸.۳۷۳۶۹۱	۰.۰۰۰۰
	۰.۹۹۱۶۲۹	A.R-squared	F- statistic ۳۲۰.۲۸۹۵
Prob(Chi-Sq)	Chi-Sq. Statistic	Prob(F- statistic)	
۰.۰۰۰۱	۲۹.۳۳۴۶۱۷	۰.۰۰۰۰۰۰	

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

جدول شماره (۸) خلاصه تأیید و یا رد فرضیه‌های پژوهش و اینکه کدامیک در راستای مبانی نظری موجود و کدامیک خلاف انتظار هستند را نشان می‌دهد.

جدول (۸): خلاصه نتایج فرضیه‌ها

ردیف	فرضیه	معناداری	جهت
فرضیه اول	طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت بر درآمد کل بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه دوم	طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان یک دارایی باکیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.	تأیید	مخالف انتظار
فرضیه سوم	طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.	تأیید	مخالف انتظار
فرضیه چهارم	طبقه مشکوک الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد کل بانک تأثیر منفی دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه پنجم	طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان دارایی باکیفیت بر درآمد مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه ششم	طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.	رد	***
فرضیه هفتم	طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی باکیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.	تأیید	مخالف انتظار
فرضیه هشتم	طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر درآمد مربوط بانک تأثیر منفی دارد.	رد	***
فرضیه نهم	طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه دهم	طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه یازدهم	طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارند.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه دوازدهم	طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه کل بانک تأثیر مثبت دارند.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه سیزدهم	طبقه جاری مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه چهاردهم	طبقه سررسید گذشته مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارد.	تأیید	مخالف انتظار
فرضیه پانزدهم	طبقه معوق مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارند.	تأیید	مطابق انتظار
فرضیه شانزدهم	طبقه مشکوک‌الوصول مطالبات بانکی به عنوان دارایی با کیفیت پایین بر هزینه مربوط بانک تأثیر مثبت دارند	تأیید	مطابق انتظار

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

۷- بحث و نتیجه‌گیری

معوقات بانکی به عنوان دارایی‌های بی‌کیفیت و یا باکیفیت پایین برای بانک‌ها به حساب می‌آیند. معوقات بانکی مقوله‌ای است که از مشکلات مهم جامعه و اقتصاد به شمار می‌آید. تأثیرگذاری با اهمیت بانک‌ها بر اقتصاد کشور و تأثیرپذیری سودآوری، دوام و بقای بانک‌ها از معوقات بانکی، مطالعه این نوع از دارایی‌های بانک‌ها به امری مهم و حیاتی مبدل ساخته است. در این پژوهش تأثیرگذاری مطالبات بانکی در قالب چهار طبقه جاری، سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول بر سودآوری بانک‌های کشور مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که همان‌گونه که انتظار می‌رفت، طبقه جاری (دارایی با کیفیت) هم بر درآمد و هم بر هزینه بانک تأثیرگذار بوده و تأثیر آن بر درآمد و به دنبال آن بر سودآوری بیشتر بوده است. این نتیجه‌گیری در رابطه با سه طبقه دیگر مطالبات که به عنوان دارایی بی‌کیفیت و یا با کیفیت پایین شناخته می‌شوند؛ با آنچه که انتظار می‌رفت یکسان نبود. اگر چه این طبقات مطابق انتظار بر هزینه‌های رخداده تأثیرگذار بوده‌اند، لیکن تا حد معناداری بر درآمدهای تحقق یافته نیز مؤثر بوده‌اند و این مطلب جدیدی است که این پژوهش به آن دست یافته است. البته مقایسه نتایج این پژوهش با سایر مطالعات نشان می‌دهد که در برخی از آن‌ها نیز این مهم تأیید شده است. در مقایسه نتایج سایر پژوهش‌ها با پژوهش حاضر موسوی (۱۳۹۴)، شاهچرا و جوزدانی (۱۳۹۱) و آلبولسکو (۲۰۱۵) نتایجی کاملاً متفاوت از یافته‌های این پژوهش گزارش کرده‌اند. به صورتی که معتقدند در کل حجم مطالبات معوق و وام‌های غیر جاری بر سودآوری بانک‌ها به شدت تأثیر منفی دارند. باقری (۱۳۸۵)، پااولو (۲۰۱۶) و بوگدان و ایهناتف (۲۰۱۴) هم‌سو با این پژوهش مدیریت هزینه و دارایی‌ها و متنوع‌سازی آن را تأثیرگذار بر سودآوری نشان می‌دهند. هم‌نظر با این پژوهش، وقفی و حمیدیان (۱۳۹۵) تأثیر منفی طبقه مشکوک‌الوصول و تأثیر مثبت سایر طبقات را مستند می‌کنند. عزتی و همکاران (۱۳۹۴) و خورشید و جنیفر (۲۰۱۶) مطابق با یافته‌های این پژوهش تأثیر هر چه بیشتر نسبت تسهیلات بر سودآوری را تأیید می‌کنند. در نهایت دی آنگلو و استولز (۲۰۱۵) نیز هم‌سو با یافته‌های این پژوهش تأثیر مثبت وام‌های ایمن، وام‌های که حتی با معوق شدن در نهایت وصول می‌شوند را بر سودآوری بانک تأیید می‌کنند.

۸- پیشنهادها

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مطالبات بانکی در طبقه‌های سررسید گذشته و معوق علی‌رغم هزینه‌های که به بانک‌ها بابت ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول و سهم سربار تحمیل می‌کنند؛ در کسب درآمد بانک‌ها نیز تأثیر مثبت دارند؛ به عبارت دیگر، انتقال بخشی از مطالبات جاری

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]
[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

به طبقه‌های سررسید گذشته و معوق در حد بالا نگران‌کننده نخواهد بود. چرا که از یک سو تقریباً درآمدهای ایجاد شده بابت این طبقه‌ها پوشش هزینه‌های رخداده را خواهند داد و از سوی دیگر اگر سیاست اعتباری بانک بر این اساس استوار باشد که تنها تسهیلاتی پرداخت کند که در طبقه جاری قرار بگیرند باید از پرداخت تعداد قابل‌توجهی از تسهیلات خود که در نهایت وصول خواهند شد چشم‌پوشی کند و این موضوع به معنای از دست دادن سهم چشم‌گیری از درآمدها و سهم بازار است. با توجه به نتایج پژوهش تنها طبقه‌ای که هزینه‌زا بوده و تأثیر مثبتی نیز بر درآمد ندارد طبقه مشکوک‌الوصول است که البته به هر ترتیب طبقه مشکوک‌الوصول نیز حاصل عملیات وام‌دهی است و حذف کامل این طبقه باعث حذف پرداخت تعداد وام‌های می‌گردد که در نهایت وصول خواهند شد. پس طبقه مشکوک‌الوصول در صورتی فقط هزینه‌زا خواهد بود که سوخت شود و وصول نگردد. اگر امکان شناسایی ویژه و کنار گذاشتن تسهیلاتی بود که با کژگزینی و با هدف عدم بازپرداخت اعطا می‌شوند؛ تأثیر الباقی تسهیلات طبقه مشکوک‌الوصول به علت بازگشت به طبقه‌های دیگر و یا وصول کلی بر درآمد بیشتر بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که مدیریت بانک باید با حفظ و بهبود نسبت‌های کفایت سرمایه و ریسکی بانک اقدام به پرداخت هر چه بیشتر تسهیلات و وام‌های که در نهایت وصول می‌شوند، داشته باشند. اگرچه وارد طبقه سررسید گذشته و معوق گردند و یا حتی وارد طبقه مشکوک‌الوصول شوند. چرا که برای بانک درآمدزا خواهند بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد تمرکز مدیران اعتباری بانک‌ها باید بر تسهیلاتی باشد که در نهایت سوخت خواهند شد. در نهایت می‌توان گفت معوقات بانکی اگر چه سفید سفید نیستند به آن‌ها سیاه سیاه نیز نباید نگاه کرد. مدیریت معوقات بانکی باید مانند مدیریت حساب‌های دریافتنی مدنظر مدیران بانکی قرار گیرد تا به سودآوری بانک و خلق ثروت برای سهامداران بانک منجر شود.

۹- منابع

ایمانی، حمیدرضا؛ و مهدی حیدرنیا. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین سودآوری آتی و متغیرهای بنیادی صورت‌های مالی. **فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی** ۳(۱۲): ۱۶۲-۱۳۴.

باقری، حسن. (۱۳۸۵). تحلیل عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های تجاری مطالعه موردی بانک رفاه، **سالنامه تحقیقات مالی** ۸(۲۱): ۲۶-۳.

بنی‌مهد، بهمن؛ و غلامحسین الهیاری. (۱۳۹۲). رابطه بین اقلام غیرعادی حساب‌های دریافتنی و کیفیت سود، **پژوهش‌های تجربی حسابداری** ۱۲: ۶۰-۴۷.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

بیگ‌زاده، جعفر؛ غلامرضا آقازاده و محمدرضا آقازاده. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر ریسک اعتباری و اولویت‌بندی معیارهای امتیازدهی اعتباری مشتریان بانکی با تکنیک AHP: مطالعه موردی بانک ملی استان آذربایجان غربی، **فصلنامه روند** ۶۸: ۱۵۰-۱۲۱.

پاکدل مغانلو، عبدالله؛ حسن کوهی و صنم رحیم‌زاده. (۱۳۹۷). بررسی ارتباط سودآوری، ریسک ورشکستگی و اعتباری بانک‌ها با متغیرهای منتخب بانکی. **فصل‌نامه مطالعات بانکی و بانکداری اسلامی** ۴(۱۰): ۶۰-۳۱.

دهقان دهنوی، محمدعلی؛ احمد کیانیان و علی بالاوندی. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر تنوع درآمدی بر عملکرد بانک‌های کشور. **فصل‌نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی** ۵(۱۲): ۸۰-۶۹.

رحمانی، علی؛ و روناک طه‌زاده. (۱۳۹۲). تجزیه و تحلیل بنیادی حساب‌های دریافتنی و پیش‌بینی بازدهی آتی. **پژوهش حسابداری** ۱۳: ۲۲-۱.

رستمی، ملیحه؛ عادل آذر و محمود دهقان نیری. (۱۳۹۸). طراحی مدل پویای تحلیل هزینه‌ها در صنعت بانکداری. **فصلنامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی** ۵(۱۳): ۲۸-۱.

رودری، سهیل؛ مسعود همایونی‌فر و مصطفی سلیمی‌فر. (۱۳۹۹) بررسی همبستگی نرخ ارز، نوسانات مخارج دولت و بدهی دولت به شبکه بانکی با تأکید بر مقیاس– زمان. **پژوهش‌های اقتصاد پولی، مالی** ۱۹: ۲۷-۱.

سامانه اطلاع‌رسانی ناشران کدال، اطلاعیه‌ها؛ صورت‌های مالی بانک‌ها. به نشانی www.codal.ir.

سامانه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، قوانین و مقررات، بخشنامه‌های نظارت و اعتبارات. به نشانی http://www.cbi.ir

سرگلزائی، مصطفی؛ علیرضا جلالی فراهانی؛ رضا افسری بادی و راضیه احمدی. (۱۳۹۹). تأثیر شاخص‌های عملکرد مالی در سودآوری در بانک ملت. **پژوهش‌های پولی و بانکی** ۱۳(۴۳): ۶۹-۹۸.

سیف، اله مراد؛ و آیت اله ابراهیمی. (۱۳۹۴). مفهوم شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در ایران. **فصلنامه روند** ۲۲(۷۱): ۵۴-۱۹.

شاهچرا، مهشید؛ و ماندانا طاهری. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر آستانه‌ای مطالبات غیر جاری بر وام-دهی بانک‌ها بر اساس مدل داده‌های تابلویی پویای آستانه‌ای، **فصلنامه روند** ۲۳(۷۵): ۴۴-۱۵.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

شاهچرا، مهشید؛ و نسیم جوزدانی. (۱۳۹۱). تأثیر نسبت سرمایه بر سودآوری بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران، **پژوهش‌های پولی و بانکی** ۱۲: ۴۳-۱۹.

شکری، امیر؛ حمید ابریشمی و محسن مهرآرا. (۱۳۹۸). زیان‌های پیش‌بینی نشده ناشی از تسهیلات بانک‌ها در قالب الگوی DSGE. **فصلنامه پژوهش‌های پولی و مالی** ۱۲(۴۰): ۲۹۸-۲۴۷.

طوبایی، پیمان. (۱۳۹۸). **بانکداری داخلی یک و دو: تجهیز منابع پولی، تخصیص منابع پولی**، چاپ دوم، انتشارات جنگل.

عزتی، مرتضی؛ لطفعلی عاقلی و نفیسه کشاورز ساجی. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بـر سودآوری بانک‌های اسلامی (کشورهای عضو کنفرانس اسلامی)، **فصلنامه اقتصاد و بانکداری** ۱۵: ۱۵۳-۱۳۹.

قهرمان زاده، محمد؛ رویا فردوسی؛ اسماعیل پیش‌بها و حسین راحلی. (۱۳۹۲). شناسایی عوامل مؤثر بر بهبود وصول مطالبات بانک کشاورزی شهرستان مراغه. **فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی** ۶۷: ۶۸-۴۹.

موسوی، سید محمد. (۱۳۹۴). شناسایی عوامل مؤثر بر مطالبات معوق در سیستم بانکی کشور. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد.** تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.

وقفی، سید حسام؛ و محسن حمیدیان. (۱۳۹۵). بررسی رابطه ساختار سررسید تسهیلات اعطایی و جریان‌های نقد با عملکرد بانک‌های پذیرفته شده در بازار سرمایه، **فصلنامه روند** ۲۳(۷۴): ۱۳۴-۹۹.

هاشمی، سید عباس؛ و مهدی باقری خولنجانی. (۱۳۹۰). تأثیر نقش نظارتی بانک‌ها بر مدیریت سود شرکت‌ها. **فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی** ۴(۱۴): ۶۶-۵۱.

Albulescu, C.T. (2015). Banks' Profitability and Financial Soundness Indicators: A Macro-Level Investigation in Emerging Countries. **Procedia Economics and Finance** 23(2015): 203–209.

Asif Khan, M., S. Asima & Z. Sarwar. (2019). Determinants of non-performing loans in the banking sector in developing state. **Asian Journal of Accounting Research** 5(1): 135-145.

Bogdan, C., & I. Ihnatov. (2014). Banks' Profitability in Selected Central and Eastern European Countries. **Procedia Economics and Finance** 16(2014): 587–591.

DeAngelo, H., & R. Stulz. (2015). Liquid-Claim Production, Risk Management, and Bank Capital Structure: Why High leverage is

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]

Optimal for Banks. **Journal of Financial Economics** 116(2015): 219–236.

Deloof, M. (2003). Does Working Capital Management affects Profitability of Belgian Firms?. **Journal of Business Finance & Accounting** 30(3&4): 573-587.

Khandelwal, N.M. (1985). Working Capital Management in Small Scale Industries. **New Delhi: Ashish Publishing House.**

Khurshid, D., & P. Jenifer. (2016). Determinants of Bank Profitability in Transition Countries: What Matters Most? **Research in International Business and Finance** 38(2016): 69–82.

Kim, S., & H.R. Suk. (1992). Working Capital Practices of Japanese Firms in the US. **Financial Practice and Education**, 2(1992): 89-92.

Kryeziu, N., & E. Hoxha. (2021). Factors affecting on bank's profitability: the case of 19 Euro-Area countries. **Jurnal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah** 9(1): 2355-8520 (online). DOI: 10.22437/ppd.v9i1.12165.

Mesa, R.B., H.M. Sánchez, J.N.R. Sobrino. (2014). Main determinants of efficiency and implications on banking concentration in the European Union Revista de Contabilidad. **Spanish Accounting Review** 17(1): 78–87.

Moskoa, A., & A. Bozdo (2016). Modeling the relationship between bank efficiency, capital and risk in Albanian banking system**. Procedia Economics and Finance** 39(2016): 319–327.

Padachi, K. (2006). Trends in Working Capital Management and its Impact on Firm's performance: An Analysis of Mouritian Small Manufacturing Firms. **International Review of Business Research papers** 2(2): 45-48.

Paolo, S. (2016). Intra- and extra-bank determinants of Latin American Banks' profitability. **International Review of Economics and Finance** 45(2016): 197–214.

Ramachandran, A., & M. Janakiraman. (2009). The Relationship betweenWorking Capital Management Efficiency and EBIT. **Managing Global Transitions** 7(1): 61-74.

Sinha, K., & A. Sinha. (1988). Management of Working Capital in India. **New Delhi: Janaki Prakashan**.

[Downloaded from qfaj.mobarakeh.iau.ir on 2026-11-16]

[DOR: 20.1001.1.23452617.1400.13.50.4.1]